

Inhuldigen

Mooi maar zenuwslopend

Draaiboek. Er is toch wel een draaiboek? Goed, dat bundeltje paperassen zal wel als 'protocol' omschreven zijn, maar hoe zit dat protocol ook alweer in elkaar? Het zal toch wel ergens in de dorpscommie liggen? Want hoe moeten we die hoge heer naar zijn staat ontvangen? Gaan we niet blunder op blunder stapelen? U begrijpt, de drie weken in 1715 vóór de nieuwe landcommandeur Zijne Excellentie Damian Hugo voor zijn inhuldiging naar Gemert kwam, vormden voor de Commanderie Gemert een ronduit prikkelbare, rusteloze en zenuwachtige periode.

Waarom moeten we denken?

In de nerveuze zoektocht bracht de pastoor uitkomst. Hij diepte uit het parochiearchief een *alden boeck* van pastoor Albert Strijbos op, die daarin precies uit de doeken deed hoe in mei 1628 de heer Graaf van Geleen als landcommandeur was ingehuldigd.¹

Zo komen we te weten dat er een lijst met genodigden moet worden opgesteld. Het dorp wordt versierd met erebogen en linten. De schout dient, als de hoogtijdag daar is, op tijd uit te rijden, hij moet op ongeveer twee uur buiten Gemert de nieuwe heer verwelkomen. Aan de buitengrens van Gemert staan de gilden met vaandels en trommels de hoge heer op te wachten. Er wordt een salvo afgevuurd! Vervolgens trekt de gehele stoet op naar het dorp en door de straat naar het kasteel. Daar moeten de gildebroeders nogmaals een salvo afschieten. De volgende dag is er een processie. De pastoor en de studenten en de

gehele *clerequije* zullen met de kostelijkste kerkelijke ornamenten en de wijwaterketel, vergezeld door enige kleine dochterkens, de heer en zijn gevolg op het kasteel afhalen en tijdens de gang naar de kerk 'Veni Creator Spiritus' zingen. Op de Markt sluiten de magistraat en de schutterijen aan, en in het Clockhuijs voor de kerk wordt de klok van de *heere getrocken* en dat geluid wordt dan overgenomen door de kerkklokken. Als de heer weer naar buiten komt, wordt er ook nog een salvo door de schutterijen afgeschoten. In de kerk wordt het 'Te Deum Laudamus' gezongen en op het orgel gespeeld. Na de mis wordt de landcommandeur naar de Merckt gebracht, onder een speciaal gemaakt paviljoen, alwaar de *Hullinge* naar gewoonte geschiedt, en waar dikwijls een salvo zal worden afgeschoten. Tot slot wordt de heer weer naar het kasteel begeleid en daar met een *notabele vereeringe* vereerd.

Kijk, er lag zomaar ineens een compleet draaiboek klaar. Alles zou geschieden precies zoals

Op 14 september 2013 werd de intocht, de inhuldiging van de nieuwe landcommandeur Franz von Reischach nagespeeld in en om het Boerenbondsmuseum. Von Reischach was landcommandeur van 1784 tot 1794.

Vorbereidingen; de kleding moet wel een beetje eind 18e-eeuws lijken.

het hoorde. Het corpus van Gemert kon beginnen met de voorbereidingen en de dorpelingen konden uitkijken naar een uitzonderlijke, plechtige én feestelijke gebeurtenis!²

Berouwvolle zondaars in de file

Een belangrijk onderdeel van elke inhuldiging was de aflegging van de eed én het erbarmen van de nieuwe landcommandeur. Dat laatste liet hij blijken door gratie te verlenen. Eerst de eed dan maar? *“Wij, de onderzaten, gaan vandaag, in de nazomer van 1698, de eed van trouw afleggen, met ‘opgestrekte vingers en de rechterhand op de borst.’”*³ Het uitspreken van die ongewone en indrukwekkende woorden dient, dat snapt iedereen, plechtig te gebeuren.

“Wij, schout en schepenen, borgemeesters en Heiligegeestmeesters, en de gehele onderzaten tot Gemert, geloven van deze dag aan houw en getrouw te zijn aan heer Hendrik baron Van Wassenaer tot Warmond, met hem het ergste te weren, hem het beste te raden, met hem profijt te

zoeken en voort te helpen en gehoorzaamheid te betonen. Dat beloven en zweren wij, zo ons God helpe en al Zijn Heiligen.”

Uiteraard doet de landcommandeur een tegenbelofte:

“Ik beloof van deze dag aan de onderzaten van Gemert met hun aanhang in hun oude, goede recht te laten, en alles te doen wat een goede heer aan zijn onderzaten schuldig is te doen.”

Vervolgens zal de edele heer in de donjon van het kasteel gratie verlenen voor allerlei gepleegde kleine vergrijpen. Nou ja, klein? Vooral daders van steekpartijen staan in de rij wachtenden. Zij hebben door den dronk *onnozelijk* een ruzie met het mes beslecht. Zij zullen met *oetmoedige confidentie* om de passie Christi om gratie vragen, net als de plegers van diefstal, de stropers en de insluiers, dat zijn degenen die zonder toestemming in Gemert zijn komen wonen. In september 1698 was het aandeel van de messentrekkers in de file gratieverzoekers dermate hoog, dat baron Hendrik van Wassenaer er hoofdpijn van kreeg. Hij liet

Dat polshorloge moet nog af...

Eigenlijk is de landcommandeur er al, maar pas straks komt ie officieel aan.

zich na het zoveelste gratieverzoek het plakkaat van 27 november 1691 brengen. Inderdaad, daar stond het: *“Het trekken en gebruiken van een ‘bloot’ mes is absoluut verboden.”* Intussen staat de volgende figuur met een kort lontje en een flink mes uit te leggen dat hij met een stuk hout overvallen werd en zich daarom genoodzaakt zag zijn mes te trekken. Naar zijn inzicht heeft hij toen niemand ernstig ... De landcommandeur maakt een ongeduldig gebaar. Hij snapt het. Hij verleent gratie. Maar die rij buiten, dat schiet niet op. Hij krijgt een idee.

“Om publieke tekenen van onze goedertierendheid te geven, verklaren wij welgenegen te wezen, om bovens degenen die albereids door ons genadelijk zijn gepardonneerd, nog enige te pardonneren, mits zij zulks binnen vier weken in geschrift aan ons verzoeken.

Insgelijks verklaren wij het onze ernstige mening te wezen dat ons placcaet van 27 november 1691 tegens het trekken van messen punctueel zal worden geobserveerd!”

Gerangeerd

Toegegeven, het is een behoorlijk verschil.

Wanneer een nieuwe landcommandeur naar de Commanderij Gemert komt, staat het dorp al weken van tevoren compleet op zijn kop. In alle wijken en gehuchten wordt aan erebogen getimmerd, er is een wanhopige vraag naar erudiete personen die niet alleen kunnen schrijven, maar ook kunnen dichten, met als specialiteit het welkomstgedicht. Leden van het dorpsbestuur hangen naar oud gebruik wederom gevaarlijk ver over de rand van de *dorpscomme* om in de diepe kist te zoeken naar een protocol, een draaiboek van hoe de inhuldiging de vorige keer ook alweer was aangepakt. De pastoor, de kerkmeesters, de Heiligegeestmeesters, de drossaard, de vorster, ja zelfs de Peelmeester, zij maken zich allemaal druk en zijn ongewoon kortaangebonden. En laten we de leden van onze twee schutterijen niet vergeten. Met hun optreden staat of valt het succes van de ontvangst en de mate van tevredenheid bij Zijne Genade. Want laten we wel wezen: als

De pastoor wordt geschminkt.

de Excellentie geïrriteerd weer naar Alden Biesen afreist, dan ondervinden we daar – als de man lang blijft leven – nog dertig jaar de vervelende naweeën van. De nervositeit regeert derhalve. Maar nu is dat minder. Het betreft dan ook een treetje lager in de hiërarchie van de Illustere Duitse Orde. Geen landcommandeur, maar een 'gewone' commandeur komt op 6 juni 1771 kennis maken. Het verslag van zijn aankomst is kort en bondig.

“Dat Zijne Genade Nicolas Bernard graaf van Borchgraven als commandeur dezer Commanderie op de 6e dezer zijn publieke intrede alhier heeft gedaan. Hij is eerst door de drossaard en de regenten op de Beekse dijk verwelkomd, en vervolgens op de Heuvel door de schutterijen, die daar stonden gereengeerd. Onder het losbran-

*Foto linksboven:
Een zetel voor de edele heer staat al klaar.*

*Foto linksonder:
De 'gewone' commandeur en de rector van de Latijnse school.*

Als jij nou dat gaat zeggen, dan zal ik dit zeggen...

Het volk staat te wachten. Spannend!

den van grof geschut is de commandeur tot op het kasteel alhier geleid, zijnde tot deze intrede verscheidene erebogen opgericht."

Gerengeerd, dat is gerangeerd, mooi en overzichtelijk opgesteld. Een prachtig arrangement! De schutterijen kunnen trots zijn, met hun schone kledij, hun wapperende vaandels en de slaande trommels. Nicolas Bernard graaf van Borchgraven is vast en zeker meteen in de juiste stemming. Het komt helemaal goed, ook al was het geschut dan wat grof.⁴

Zes juni is een prachtige dag. Samen met de erebogen en het goudgekleurd papier wijzen de voortekenen op een onovertroffen ontvangst van de nieuwe commandeur. Het dorp is gepoetst en geboend, het kerkkoor heeft zich suf geoefend – de pastoor is uiterst kritisch komen luisteren – de paarden worden extra geroskamd en de honden zijn vastgelegd. De welkomstgift zit in de vorm van rinkelende en klinkende munt in een buidel. Wat zal die nieuwe commandeur enthousiast en trots zijn!

Bij de secretarie hebben de heer drossaard en

alle schepenen zich verzameld. Zij vormen het welkomstcomité. Het gezelschap is enigszins gespannen, maar ach, kijk naar die versieringen, kijk naar de stralende dag, wat kan er misgaan?

"Het is toen komen te gebeuren dat Johan Voncken, de hospes van onze secretarie, bij het naderen van de Hoogwaarde heer, aan de heren regenten voorstelde om de karren te laten inspannen, om daarmee Zijne Hoogwaarde tegemoet te rijden." Maar schepenpresident Martinus van Gemert en ook de andere regenten willen dat niet. En Johan zegt, boos omdat zijn gastvrij idee zo nonchalant wordt weggewuifd, tegen de president:

"Kerel, gij bent maar een bederver van de gemeente."

Weg is het goede gevoel. De drossaard en de president happen even naar adem en willen dan die lomperik van een Voncken eens goed op zijn nummer zetten. Een publiek persoon beledigen, wat denkt die kinkel wel? Daar staat een boete op van wel ... Maar hoor, verderop in de straat klinkt applaus. De nieuwe commandeur komt er

*De pastoor prevelt een schietgebedje...
Dat alles maar goed mag gaan!*

Kijk, in de verte komt het hoog bezoek eraan.

aan! Vlug de gezichten weer in de plooi trekken. Bijna een jaar later kreeg Johan Voncken alsnog een amende, een boete van zestig gouden realen opgelegd. De overheid vergeet niets!⁵

Rake verordening

Een nieuwe Zijne Genade – we hopen dat hij die aanspreektitel eer aandoet – kondigt in 1786 aan dat hij binnenkort persoonlijk naar Gemert komt. Het betreft Franciscus Joannes Nepomucenus Fidelis, vrijheer van Reischach, landcommandeur der Balijs Biesen, enzovoort, enzovoort. Wat de goede man niet kan weten, is dat hij de allerlaatste landcommandeur zal zijn die in Gemert wordt ingehuldigd. Wel is hij ronduit ongerust. Dat geschiet in de Commanderie Gemert. Allemaal goed bedoeld, die mensen willen zijn inhuldiging aldaar luister bijzetten, maar de kogels vliegen je om de edele oren. Qua mikken kijken ze in Gemert zo nauw niet. Goed. De landcommandeur heeft nog eens goed nagedacht en zo komt het dat aan ons hier in Gemert, na de hoogmis op het kerkhof, de volgende verordening wordt voorge-

lezen. Een verordening van de landcommandeur als heer van Gemert betreffende het dragen en afschieten van geweren tijdens zijn inhuldiging als heer van Gemert.⁶

“Considererende het gevaar waarin onze goede gemeente door onvoorzichtig schieten na zovele uitgestane ongelukken verders gezet zou worden, ordonneren wij dat alleen de schutterijen van St. Georgius en Antonius met behoorlijk schietgeweer compareren zullen, echter de rotgezellen zonder geweer.

Dat er niet geschoten zal worden als op de plaats achter de kerk genoemd de buitendreef, en als benedictie voor de H. Misse gegeven wordt. Dat niet op de Markt en niet tijdens de inhuldiging zelf, maar daarna, als wij op het kasteel gearriveerd zijn, drie salvo's op die buitendreef gegeven zullen worden. Dat allen die zich niet aan deze ordonnantie houden – ofschoon wij dat niet hopen – in een amende van 6 gulden vervallen.”

En de nieuwe landcommandeur heeft meer noten op zijn zang. Hij herinnert de Gemertse schepe-

Klaar voor de ontvangst.

nen aan de eerdere ordonnanties die hij naar de Commanderij heeft gezonden, met de bedoeling de geconstateerde misstanden in de administratie der gemeentepenningen weg te nemen. Ook heeft Von Reischach een speciale commissie gedeputeerd, om de aangelegenheden van onze gemeente te vereffenen. Hij schrijft ook nog, uiteraard in de pluralis majestatis-vorm: *“Verder hebben wij besloten tegen de maand juli de inhuldiging te Gemert als souverain voor te nemen. Wij zullen dan alles met betrekking tot de gemeenterekeningen en alles wat in het algemeen met het gemenebest enigszins opzicht heeft, nauwkeurig onderzoeken, en tevens degenen die dan bevonden worden de gerustheid der gemeente te hebben verstoord, ten spiegelbeeld van anderen aanstonds straffen.*

Wij verzekeren nochtans dat onze gewoonlijke billijkheid het geenszins zal toelaten dat iemand onrecht wordt aangedaan. Wel gebieden wij nadrukkelijk dat al onze onderdanen onze ordonnantiën hebben te gehoorzamen. Wij gelasten aan onze drossaard De la Court deze ordonnantie

aanstaande zondag te verkondigen en openlijk aan te plakken.”

Dat heeft de drossaard op 18 juni heel haastig en gezagsgetrouw gedaan, omtrent vier uur na de middag. Maar niet iedereen is zo onderdanig. Van Reischach moet alweer in de pen klimmen: *“Bericht gehad hebbende van de vergadering van de 26ste der verleden maand tot Gemert op het kasteel, ordonneren wij aan de representanten van de gemeente Gemert om onze jongste ordonnanties zonder uitstel na te leven en 236 gulden ter hand van rentmeester Borret te stellen, tegen kwitantie. De gewoonlijke uitgaven moeten met het geld uit de gemeentekomme worden betaald, ingekomen geld moet aan Raad Bachem worden gemeld, er dienen drie nieuwe sleutels voor de komme gemaakt te worden; één voor de drossaard, de tweede voor de oudste schep en de derde voor de arm- en kerkmeesters. Gemeentegeld mag alleen onder toezicht van de eerder benoemde personen worden uitbetaald, en rentmeester Borret mag alleen die benoemde personen in de kamer laten waar de komme en*

De scharensleep hoopt op extra klandizie.

Een ereboog.

*Foto boven:
De landcommandeur en zijn assisen.*

*Foto rechts:
Wijlen Peter Lathouwers toont trots het Handels
vaandel.*

Vervolg van de route naar het dorpsplein.

de gerechtspapieren worden bewaard als zij allemaal aanwezig zijn. Tegen de borgemeesters Andries van den Crommenacker en Joseph Tabe wordt de strengste inquisitie gereserveerd wegens hun ongehoorzaamheid aan onze ordonnanties en hun onbetamelijke redevoering in de vergadering van de 26ste der verleden maand.”

Wat zouden die Andries en Joseph toen hebben gezegd? Dat moet toch tamelijk heftig zijn geweest. De drossaard, schepenen, kerk- en armmeesters van Gemert hebben hoe dan ook op 14 juli 1786, ten overstaan van de heer Raad Bachem, de gemeentekomme, staande in het kasteel, geopend en daarin bevonden de volgende munten en aantallen...

De welkomsttoespraak.

De landcommandeur luistert geduldig naar de uitleg...

van zijn commandeur.

Een welkomstlied.

Speciaal voor de hoge gast: een demonstratie boogschieten.

Begroeting door het gilde.

Er volgt een opsomming die leidt tot een bedrag van ruim 3073 gulden. Daar moeten de 'huldingspenningen' van 1475 gulden vanaf en met wat andere kleine bedragen plus of min blijft er in de komme nog 1622 gulden over. Het feestje van de Blijde Incomste van Van Reischach

kost dus zowat de helft van het bedrag dat we in onze dorpschatkist hebben. Dat is veel geld. En voor ons – nee, geen pluralis majestatis, gewoon u en ik en de andere dorpsbewoners – is het nog niet eens zeker, gezien al die boze brieven van de landcommandeur, dat het een lēūk feestje wordt.⁷

Eerdere artikelen in *Gemerts Heem* over de inhuldigingen:

- Martien van der Wijst: Toen de landcommandeur werd ingehaald, GH 1968, no. 30;
- M.H.J. Pennings: Een nieuwe poort voor de Latijnse school, GH 1980-2.

Noten:

1. Zie ook *Gemerts Heem*-2005-2.
2. Rechterlijk Archief Gemert 127, akte 444 en 447 (januari 1715).
3. Zie ook *Gemerts Heem*-2005-4.
4. Rechterlijk Archief Gemert 151, akte 49.
5. Rechterlijk Archief Gemert 78, blz. 3.
6. Archief Gemert, 001-787 (17 juli 1786).
7. Rechterlijk Archief Gemert 184, blz.41.